

מדיניות לביטחון תזונתי לישראל לעת חירום משבר הקורונה ושגרת חרום ממושכת

הפורום הישראלי לתזונה בת קיימא ואיגוד רופאי בריאות הציבור

מזון הינו צורך קיומי ראשוני, ולצערנו למדינת ישראל אין עדיין תכנית אב למזון הכוללת הבטחת יכולת ייצור ואספקת מזון בריאה ומיטבית לאוכלוסיית ישראל. תכנית כזו חיונית בימים רגילים, ועל אחת כמה וכמה בעת חירום ממושכת כפי שצפויה כעת לאור משבר הקורונה, בה נדרשת שמירה על הביטחון התזונתי של כלל האוכלוסייה בישראל. הדחיפות בהיערכות מידית גוברת, בהתחשב במספר עובדות:

סיכון ממשי להגדלה דרמטית בשיעורי האוכלוסייה באי בטחון תזונתי, התפתחות תת תזונה, רעב סמוי ואף רעב באוכלוסייה, עקב השבתת המשק לתקופות ממושכות ושיעורים גבוהים של מבקשי עבודה. אי בטחון תזונתי מגדיל את הסיכון להשמנה וסוכרת על מכלול סיבוכיהם הבריאותיים והעלויות הכלכליות דרמטיות הן בעת שיגרה והן בעת חירום בריאותית. תת תזונה כרוכה בפגיעה במערכת החיסונית שככל מערכות הגוף תלויה גם היא במכלול הרכיבים התזונתיים החיוניים לתפקוד תקין, והקשר שלה לעלייה בסיכון להידבק בזיהומים וליכולת להתמודד מולם מוכר וידוע (סכמה 1).

מעגל הקסמים השלילי של תזונה מזיקה

הפעולות הקיומיות הנדרשות לאלתר:

1. הוזלה אקטיבית של סל המזון הבריא הבסיסי לאלתר: לאור השיעורים הגדלים של אי בטחון תזונתי אישי ומשפחתי הסבירות להנגיש פיזית סלי מזון למאות אלפי אזרחים אינה סבירה. בעת משבר בריאות וכלכלי בסדרי גודל כאלה נדרשים מהלכים של הממשלה להוזיל את סל המזון הבריא הבסיסי לאלתר עם דגש על ירקות ופירות שמחיריהם האמירו בעשרות אחוזים בשנים האחרונות ומהווים את המזונות הראשונים אותם האוכלוסייה באי בטחון תזונתי מורידה מסל קנייתיה בעת מצוקה כלכלית¹. למדינה כלים מגוונים ליישום הוזלה כזו כפי שנכתב בנייר עמדה של גופים מובילים בתזונה ורווחה כבר ב-2013². לדוגמא, אופציה פשוטה הנהוגה כבר בלא מעט מדינות מפותחות היא מע"מ דיפרנציאלי (למשל 5%) על סל המזון הבריא, לעומת המע"מ האחיד הקיים כיום ובתוספת למע"מ אפס הקיים כבר על פירות וירקות. כמובן שניתן לסבסד סל מזון זה או להפעיל כל כלי אחר להשגת הוזלה משמעותית שלו. פעולה חשובה נוספת בהיבט זה היא ייצוב מחירי המזון הטרי ע"י הרחבת הפיקוח על שרשרת האספקה להקטנת פערי התיווך ותמיכה ישירה בחקלאים עפ"י הצורך במקרה של עליה במחירי תשומות וכ"א. לא ניתן להכביר בחשיבותה של הנגשת התזונה הבריאה לכלל תושבי ישראל כיום. לצערנו מרבית האוכלוסייה באי בטחון תזונתי נעזרת באינסוף עמותות המחלקות מזון אשר חלקו הגדול אינו עולה בקנה אחד עם תזונה וסל מזון בריאים.

2. תו סגול לחבילות מזון: לפיכך אנו מציעים להנהיג תו סגול לחבילות מזון המחולקות ואשר יחייב סל מזון מוגדר, כמו גם מה אסור שייכלל בסלי מזון המחולקים לאוכלוסייה באי בטחון תזונתי. חשוב להדגיש, אספקת מזון מזיק כדוגמת: משקאות ממותקים ומזונות אולטרה מעובדים עלולים להחריף את אי הביטחון התזונתי עקב החרפת גורמי סיכון ותחלואים, אשר רובם המכריע מקורם בתזונה מזיקה. התו הסגול להרכב סלי מזון לאי בטחון תזונתי יפורסם ויקודם באמצעי התקשורת יחייב את התורמים הגדולים כולל תעשייה, רשתות מזון ועמותות.

¹ ג'נטה אזרייבה, בן אוריון, רבקה גולדשמיט, אבידור גינסברג, רן מילמן ודב צ'רניחובסקי. סל מזון בריא בישראל. פרק מתוך "דוח מצב המדינה" 2016 ירושלים, טבת תשע"ו, דצמבר 2016. מכון טאוב.

² <https://www.atid-eatright.org.il/prdFiles/%D7%A1%D7%9C%20%D7%9E%D7%96%D7%95%D7%9F%20%D7%91%D7%A1%D7%99%D7%A1%D7%99.pdf>

3. **מערכת לאומית לאיתור אי בטחון תזונתי** – מאחר ולאי בטחון תזונתי השלכות הרות גורל בכלל ועל האוכלוסיות בחלונות סיכון עם השלכות בלתי הפיכות: ילדים, נשים הרות³ וקשישים. כבר כיום המחלות התזונתיות מהוות נטל מרכזי על מערכת הבריאות אלה בשילוב אי בטחון תזונתי מהווים סיכון בריאותי וכלכלי לאומי עכשווי ולדורות הבאים. חיוני להטמיע את הסינון (Screening) לאי בטחון תזונתי בכלל מערכות הרווחה החינוך, הרשות המקומית והבריאות בישראל, כמאגר נתונים שיאפשר טיפול כוללני בבעיה.

4. **הטמעת מרכיבי הקיימות לסל המזון הבריא הבסיסי, סל המזון הבריא הבסיסי חייב להפוך להיות מבוסס על התזונה בת הקיימא** - הן בהגדרה והן כמצפן אשר יהווה את הבסיס לבניית תכנית אב מזון לאומית לישראל להבטחת בטחון תזונתי אישי ולאומי כיום, לעתות משבר ולדורות הבאים. משבר הקורונה אינו מוחק את הסיכונים ההולכים וגוברים למשברי אקלים דרמטיים אשר מסכנים את מערכות ייצור ושינוע המזון העולמי. משברי אקלים עלולים להופיע בכפיפה למשבר הקורונה המתמשך כפי שכבר פוגעים בארה"ב בדמות בצורות הנמשכות שנים, שריפות ענק רב מוקדיות וממושכות, במקביל להוריקנים. בשנים האחרונות נצפו פעם אחר פעם שבירת שיאי טמפרטורות באזורים רבים בעולם, ושנת 2019 נקבעה כשנייה החמה ביותר ב 40 השנים האחרונות. כל אלה תורמים לסיכון משמעותי שעלול לפגוע בשרשרת אספקת המזון העולמית. לתזונה הנצרכת השפעה מרכזית לא רק על הבריאות אלא גם על התחממות כדור הארץ כמו גם השימוש במשאבי כדור הארץ ושחיקתם. לא ניתן להתמודד עם משבר האקלים ללא הטמעת תזונה בת קיימא כתזונה המהווה בסיס להזנת כלל האוכלוסייה. מאחר ומשבר ה covid 19 גם הוא תולדה של מערכת המזון השבורה זו ההזדמנות לבסס את תכנית האב לתזונה לישראל על תזונה הבריאה לאדם, לחברה ולכדור הארץ.

5. **הערכות לסיכון הממשי לחסר מזון עולמי – החקלאות כמרכיב ראשון במעלה בביטחון הלאומי.** האו"ם הזהיר כי מגפת ה covid19-קורונה עלולה לגרום לחסר מזון בעולם עקב בעיה של חסר ידיים עובדות בחקלאות, מחסומים בשינוע המזון בעולם ופגיעה בעובדים לאורך שרשרת גידול וייצור המזון. מצב זה טרם ארע אולם משבר הקורונה אינו מאחורינו. במצב כזה קיימת הסתברות לא מבוטלת לפגיעה ביכולתה של ישראל לייבא את המזון הבריא הדרוש או לעליה במחירי חומרי הגלם. לאור המשברים האקלימיים,

³ Roseboom, T., de Rooij, S., & Painter, R. (2006). The Dutch famine and its long-term consequences for adult health. *Early human development*, 82(8), 485-491

בחפיפה לפנדמיית הקורונה הפוגעת בעולם כיום, חייבים לבחון לאלתר את סדרי העדיפויות בחקלאות המהווה כיום את בסיס אספקת המזון הטרי לישראל (גם כאשר נסמכת על יבוא הדגנים להאכלת בעה"ח)

מצב חירום בריאותי המשולב בסיכון תזונתי למאות אלפים רבים מבין האוכלוסייה מחייב תכנית חירום להבטחת ביטחון תזונתי אישי ולאומי לתקופה המידית, הקרובה ובכלל. תכנית זו נדרשת מעבר לצעדים שננקטים כבר במסגרת משק לשעת חירום, המתמקדים באגירת מלאי חירום שנועד לענות בעיקר על יכולת אספקת קלוריות מספקת ולטווח קצר. תכנית החירום מחייבת מיפוי מיידי של יכולת אספקת המזון העתידית בישראל, הן בשנה - שנתיים הקרובות (לאור חלק מתחזיות השפעת הקורונה) כולל צפי התוצר מהחקלאות המקומית, ומהלכי חירום כלכליים, חקלאיים ויצרניים שיענו על שלוש מטרות מרכזיות:

1. חיזוק וייצוב יכולת אספקה מקומית שוטפת של מזון טרי מחקלאות ישראל

מזון טרי ובעיקר ירקות, פירות וקטניות, הוא מרכיב מרכזי בתזונה בריאה המבוססת על התזונה הים תיכונית שמומלצת לתושבי ישראל.

חשיבות מרכזית צריכה להינתן לנקודות הבאות:

א. **כוח אדם לחקלאות** – החקלאות תלויה כיום בעובדים הזרים הנמצאים כבר בישראל ללא אפשרות להגעת עובדים נוספים עקב מגבלות תנועה בינ"ל, ותנועת עובדים פלשתינים יכולה להיות מוגבלת גם היא בכל עת. כדי להקטין את ההגבלה של כמות המזון שניתן לגדל עקב חוסר כ"א בגידול, קטיף, אריזה ושינוע ולאור האבטלה הגבוהה יש לקדם דרכים לתמרוץ עובדים ישראלים בחקלאות. מנגנון עבודה מועדפת בחקלאות לחיילים משוחררים יכול להיות, למשל, בסיס להרחבה הנדרשת. בעת חירום יש לשקול סיוע אפילו של הצבא כפי שנעשה לאחרונה לחלוקת מזון לאוכלוסיות בהסגר.

ב. **אספקת ותמחור מים לחקלאות** – גם אחרי חורף ברוך גשמים קשה לצפות את מזג האוויר בקיץ הנוכחי, במיוחד בתקופה של שינויי אקלים ותופעות קיצון. אספקת מים מספקת ובמחיר הולם לחקלאות חיוניות לאבטחת מזון טרי במחיר נגיש.

ג. **עיגון מעמדם של חקלאי ישראל** – בדומה לאנשי מערכת הבריאות וגופים אחרים הנמצאים בחזית המאבק במשבר, גם חקלאי ישראל הינם גורם חיוני לביטחון ישראל, בחזית של אבטחת ביטחון מזון בשגרה, בעת חירום ואסון. כפי שמכבי האש הפכו ללוחמי האש - ואין מדובר בשינוי סמנטי, אלא תוצאה של עליה בסיכונים ושינוי אקלים שהפכו אותם ללוחמי בטחון הציבור והסביבה, כך גם חקלאי ישראל הם בחזית המאבק. יש לקדם כלוחמי החזית במאבק להבטחת גידול והנגשת ליבת התזונה

הבריאה, בעתות רגיעה ובעתות חירום, ההולכים ונעשים תכופים עקב המשברים הבריאותיים והאקלימיים, ויש להבטיח את מעמדם כנותני שירות חיוני.

כדי לקיים את הצעדים החשובים שמפורטים לעיל יש צורך בקיום דיאלוג בין-משרדי הדוק של משרדי החקלאות, הבריאות, הכלכלה, השלטון המקומי יחד עם משרד ראש הממשלה והמל"ל. אבטחת בטחון תזונתי לא רק שאינה מותרות אלא שהיא הבסיס לבריאות והחוסן האישי, הבריאותי, החברתי והלאומי שלנו. בשעת חירום זו נדרשת מדיניות אפקטיבית ואחראית שכוללת תכנון מקצועי, מבוסס מדע ויישום מהיר כדי למנוע תת תזונה ותחלואה, שכבר מהווה חלק מרכזי מהתחלואה בשגרה, ואף יותר במשבר הקורונה.